

Geç Dönem Asur Başkentlerinin Savunma Yapıları (MÖ 1000-612)¹**Ebru MANDACI**

Doç. Dr., Bitlis Eren Üniversitesi,
Fen-Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü
mandaciebru@hotmail.com

Orcid ID: <https://orcid.org/0000-0001-7487-7057>

CebraİL YEŞİLÇAY

Doktora Öğrencisi, Bitlis Eren Üniversitesi,
Lisansüstü Eğitim Enstitüsü
cebrailyesilcay@outlook.com

Orcid ID: <https://orcid.org/0000-0002-2428-5958>

Öz

Devletler arasındaki çatışmalar bir savunma hattı mekanizmasının oluşmasını zorunlu kılmıştır. Eski çağlardan bu yana insanoğlu düşman saldırılarından korunmak ya da halkını güven içinde tutmak gibi sebeplerle kaleler ve hendekler benzeri askerî yapılar inşa etmişlerdir. Asur kralları da başkentlerin inşa faaliyetlerinde savunma yapılarına özen göstermişlerdir. Bu çalışmamızda Yeni Asur krallarının kendi yıllıklarında anlatmış oldukları faaliyetler ile arkeolojik verileri değerlendirerek, Asur başkentlerinin savunma yapılarını ortaya koymaya çalıştık. Nimrud, Korsabad ve Ninive şehirlerinin kent giriş kapıları, surlar ve hendekler ile askerî saraylarını inceleyerek, bu başkentlerin savunma yapılarını analiz ettik.

Anahtar Kelimeler: Asur, Savunma, Kapı, Sur, Hendek, Kışla Saray.

**Defending Structures of Assyrian Capitals in the Late Period
(1000-612 BC)****Abstract**

Conflicts between states necessitated creation line of a defence mechanism. Since ancient times, mankind has built castles and ditches and similar military structures for protection against enemy attacks or keeping the people safe. Assyrian Kings have also paid attention to defence structures during the

¹ Makale Geliş/Kabul Tarihi: 11.02.2019 / 11.04.2021

Künye Bilgisi: Mandacı, E. ve Yeşilçay, C. (2021). Geç dönem Asur başkentlerinin savunma yapıları (MÖ 1000-612). *Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 18 (1), 630-644. DOI: 10.33437/ksusbd.525530

construction of their capital cities. In this study, we tried to exhibit the defence structures of Assyrian capital cities by assessing the activities that New Assyrian Kings told in their own almanacs and the archeologic data. We analyzed the city entrance gates, walls and ditches and military palaces of Nimrud, Khorsabad and Nineveh cities and we identified the defence structures of these capital cities.

Keywords: Assyria, Defence, Gate, Wall, Ditch, Quarters Palace.

GİRİŞ

Asur kralları imparatorluk döneminde başarılı bir genişleme politikası sürdürmüşler ve bunun sonucunda devletin sınırları genişlemeye başlamıştır. Bu durumda merkezi yönetimde zorluklar ortaya çıkmıştır. Krallar ortaya çıkan engelleri aşmak için devletin başkentini konum olarak daha elverişli bir yere taşımaya başlamışlardır. Devletin başkentini taşımayı ilk olarak II. Assurnasirpal gerçekleştirmiş ve MÖ. 879 yılında başkenti Asur kentinden daha kuzeyde yer alan Nimrud kentine taşımıştır (Gökçek, 2015: 129).

II. Assurnasirpal yeni başkent için bir ziyafet töreni düzenlemiş ve toplam 69.574 kişi bu törene katılmıştır (Khurt, 2010: 142). Nimrud kenti, II. Sargon'un Korsabad kentini başkent olarak inşa etmesi ve başkenti Korsabad'a taşıdığı MÖ. 706 yılına kadar Asur devletinin başkenti olarak kalmıştır (Gökçek, 2015: 178).

II. Sargon'un inşa ettiği Korsabad kenti Asur Devleti'nin başarılı dış politikaları sonucu elde edilen ekonomik gücün yansıması olarak görkemli bir şekilde inşa edilmiştir. Ancak başkent inşaat edildiği konum, Nimrud'da olduğu gibi avantajlı bir konumda bulunmamaktadır. Kentin inşasına MÖ. 717 yılında başlanmış ve tam bitirilmeden MÖ. 706'da başkent Nimrud'dan Korsabad'a taşınmıştır (Sevin, 1991: 32). Fakat II. Sargon'un ölmesiyle başkent kısa bir süre sonra Ninive'ye taşınarak Korsabad terk edilmiştir (Gökçek, 2015: 178).

II. Sargon'un ölmesiyle yerine geçen oğlu Sanherib başkenti Korsabad'dan daha önce küçük bir kent olan Ninive'ye taşınmıştır. Ancak Sanherib döneminde yapılan imar faaliyetleri ile görkemli bir kent haline gelen Ninive'nin büyüklüğü 750 hektara ulaşmıştır (Van de Mieroop, 2004: 273).

1. Nimrud

1.1 Kent Giriş Kapıları

Kente girişi sağlayan birisi doğu diğeri kuzey duvarında olmak üzere iki ana giriş kapısı bulunmaktadır. Kuzey duvarında yer alan "*Ninuwa Kapısı*" kuzey

surunun kuzeybatı köşesinden 500 metre doğuda yer almaktadır. “Doğu Kapısı” ise Fort Salmanasser yapısının kuzeyine denk gelir. Aşağı kent bölgesinde doğu-batı ekseninde sokak yapılmış olup, “Doğu Kapısı” bu sokağa açılmaktadır (Harmanşah, 2015: 158-159).

1.2. Surlar ve Hendekler

II. Assur-nasirpal’in krallığının ilk yıllarında inşa ettiği Nimrud kentinde dış sur 360 hektarlık bir alanı kapsamaktadır ve kenti uzunluğu 8 km’ye varan surlar² çevrelemekteydi (Oates, 1968: 42; Köroğlu, 2015: 156). Bu surların önüne hendekler oluşturularak savunması güçlendirilmiştir (Oates and Oates, 2001: 27). Kent surları taş temel ve kerpiç duvar planıyla yapılmış olup, kalınlığı 21 metreyi bulmaktadır. Surlara 23-25 metre arasında aralıklar bırakılarak ve kalınlığı 9 metreyi bulan 4 metrelik destekler yerleştirilmiştir. Kentin kuzey bölümünü oluşturan surda toplam 58, doğu bölümünde ise 50’ye yakın bu desteklerden oluşturulduğu saptanmıştır (Sevin, 1991: 28).

II. Assur-nasirpal yıllıklarında Nimrud’da yaptığı inşa faaliyetlerinden söz etmektedir. ARI II 591 numaralı metinde duvarların nasıl sağlam bir şekilde yapıldığı anlatılmaktadır. Belgenin ilgili kısımda şu bilgiler bulunmaktadır:

“... Höyüğün eski molozlarını temizledim (ve) su seviyesi derinliğine kadar kazdım; (temel çukuru) 120 tabaka tuğla derinliğinde batırdım. Duvarlarını inşa ettim, en üst seviyeden en dibine kadar inşa ettim (ve) tamamladım” (Grayson, 1976: 147; Grayson, 1991: 212).

II. Assur-nasirpal devletin başkentini Kalhu’ya taşıdığı zaman başlattığı surların inşası tamamlanamamış, oğlu ve halefi III. Salmanasser tarafından bitirilmiştir. *Fort Salmanasser*’den başlayıp sitadele ulaşan alanda sur, taş temelsiz sert zeminde kerpiç duvardan yapılmıştır (Oates and Oates, 2001: 28).

1.3. Nimrud Kışla Sarayı “ekal maşarti”

Yukarıda da ifade ettiğimiz üzere II. Assur-nasirpal’in Nimrud’da başlattığı imar faaliyetleri III. Salmanasser tarafından sürdürülmüştür. Bu kral tarafından Nimrud kentinde “*Fort Salmanasser*” olarak adlandırılan ve askeri malzemelerin depolandığı “*Kışla Sarayı*” inşa ettirilmiştir (Oates and Oates, 2001: 16; Genç, 2015: 193). Yapı kentin güneydoğu bölümünde nehir kıyısında olacak şekilde Tulul al ‘Azar höyüğü üstünde yer almaktadır (Harmanşah, 2015: 157).

² Genel olarak bütün Mezopotamya kentleri surlarla çevrili olup, bunlar etkileyici ebattadır. Savunma amaçlı yapılmış olsalar da bu duvarların anıtsal ve simgesel değerleri vardır. Savunma surları çoğunlukla kentlere yapılmıştır. Muhtemelen şehirler, kırsal kesim için saldırı anında koruma ve sığınak işlevi görmüşlerdir (Pollock, 2017: 66-67).

Höyük 30 metre genişlikte, 110 metre uzunlukta ve 65 feet yüksekliktedir. Yapıda oluşturulan düzen ve odaların içerikleri, yapının askeri amaç doğrultusunda inşa edildiğini göstermektedir. Bu nedenle kazı çalışmalarının ilk safhalarından itibaren yapıdan “*Fort Salmanasser*” olarak bahsedilmiştir. Bina yoğun bir savunmaya tabi tutulmakla birlikte, kenti güneyden ve doğudan gelebilecek saldırılara karşı koruyabilme niteliğini kazanmıştır. Bunun yanı sıra kuzey tahkimatlarda dış şehir duvarında bulunan bir kapıyı da korumaktadır. Şehir surunun güneydoğu köşesinde burç gibi inşa edilen kale yapısı; batı tarafı boyunca yaklaşık 330 metre uzunluğunda, 10 feet (3,048 metre)³ kalınlığında bir duvar ve birbirinden 62 feet mesafede nöbetçi kulelerle korunmaktaydı. Kale yönetimiyle ilgili bulunan tablette, Asurlular kaleyi “*ekal mašarti*” olarak isimlendirmişlerdir. Buradan hareketle bina cephanelik olarak yorumlanmıştır (Læssøe, 1963: 108-111).

Aşağı kent bölümünde yer alan *Fort Salmanasser* olarak bilinen askeri Kışla Saray merkezi ordunun ihtiyaçlarının karşılanması için inşa edilmiştir. *Fort Salmanasser* batı tarafından 290 metre uzunluğa sahip ve içten geniş kulelerle desteklenmiş bir duvar ile sınırlanmaktadır. Kışla-Saraya girişi iki kapı sağlamaktadır, bunların biri batıda diğeri de kuzey kesimde yer almaktadır (Oates and Oates, 2001: 145-149).

Saray toplam beş bölümden oluşmakta ve 260 odası bulunmaktadır. Kışla Saray’ın bölümleri; kuzeydoğu-batı, güneydoğu-batı ve güney olarak sınıflandırılmaktadır. *Fort Salmanasser* avlu sayıları çoğalmış, askeri ihtiyaçlar için oda bölümleri oluşturulmuştur. Avluların etrafındaki odalar atölyeler, saray görevlilerinin odaları, özel odalar, banyolar, yatakhaneler gibi bölümlere ayrılmıştır. Atölyeler ve saray görevlilerinin odaları kuzeydoğudaki avlu çevresinde yer almaktadır. Bakım ve onarım bölümleri kuzeybatı avlusu etrafında bulunmaktadır. Kralın taht odasının bulunduğu Güneydoğu avlusunun etrafında banyosu bulunan yatakhaneler yer almakta ve avlu 80x100 metreyi bulmaktadır. Sarayın özel yaşam bölümü toplam 72 odaya sahip ve harem bölümü ile birlikte sarayın güneybatı bölümündedir (Sevin, 1991: 61).

Sanherib de kendi krallığı döneminde bu yapının giriş yollarını yeniden düzenlemiş, kalenin kuzey sur tarafı 16 feet kalınlığında yapılan istinad duvarı ile güçlendirilmiştir (Læssøe, 1963: 114). Esarhaddon ise III. Salmanasser’in aşağı kent yerleşiminin güneydoğu köşesinde inşa ettirdiği dış sur duvarını tekrar inşa ettirmiş ve ek olarak bir teras yaptırmıştır almaktadır (Oates and Oates, 2001: 149). Esarhaddon yapmış olduğu inşa faaliyetlerini yıllıklarında ayrıntılı bir şekilde anlatmaktadır. RINAP IV, 77’de şu bilgiler bulunmaktadır.

³ 1 feet = 0,3038 metredir (30,48 cm).

“Benden önce gelen, II. Assur-nasirpal’in oğlu III. Salmanasser’in Kalhu da inşa ettiği kalenin terası yoktu ve alanı çok küçük gelmeye başlamıştı. Bana gelince, Asur kralı Esarhaddon, O teras benim aklıma geldi ve onun hakkında düşündüm. Bir ek olarak kullanılmayan alan ekledim (ve) dağlardan devasa taş bloklarla terası yükselttim. Duvarlarını 120 tabaka tuğla kadar yükselttim. Üzerinde krali ikametgâhım için görkemli konaklar (büyük salonlar) inşa ettim (ve) temellerinden istihkâm siperlerine kadar (onu) tamamladım. Onları Amanus Dağında büyüyen görkemli sedir keresteleri ile çatısını yaptım (ve) giriş kapılarını kokusu hoş olan selvilerden oluşturdum. (onu) tüm insanların ilgisini çektiği görkemle doldurdum (yaptım)” (Leichty, 2011: 156).

Kral, RINAP IV, 81 numaralı belgede de yine teras inşasından sonra kendisi için yaptırdığı saraydan söz etmektedir:

“..... Benden önce gelen, II. Assur-nasirpal’in oğlu III. Salmanasser’in Kalhu da inşa ettiği cephanelik (ile ilgili), bir ek olarak (ona) kullanılmayan alan kattım, terasını dağlardan devasa taş bloklarla yükselttim (ve) üzerinde muhteşem keyfim için bir saray inşa ettim” (Leichty, 2011: 164).

RINAP IV, 78’de ise Nimrud’da yapılan tamiratlar anlatılmaktadır. Belgedeki bilgilerden yıkılan sur duvarları ile şehrin ana giriş kapılarının yeniden inşa ettirilip, güçlendirildiği anlaşılmaktadır:

“O zamanlar, efendim, Tanrı Asur’un yardımıyla fethettiğim bölgelerden esirlerin çalışmasıyla, Kalhu’daki yıkılmış sur, şehir giriş kapıları (ve) sarayların harap olan kısımlarını onardım (ve) yeniledim. (onları) inşa ettim (ve) tamamladım (ve) (onları) öncekinden daha büyük yaptım.” (Leichty, 2011: 159).

2. Korsabad

2.1. Kent Giriş Kapıları

Kente girişi sağlayan toplam 8 kapı yapılması planlanmış ancak son kapı tamamlanamamıştır (Gökçek, 2015: 274). Kapı isimleri Asur’daki koruyucu nitelik kazandırma geleneğinden dolayı Asur tanrı isimlerini almıştır. Çeşitli kapı ve duvarlara “kralın hükümdarlığının devam etmesini sağlayan Tanrı Asur” gibi isimler verildiği görülmektedir (Cancik-Kirschbaum, 2004: 95).

Korsabad surlarında 7 kapı tespit edilmiş ve 3 kapı sırlı tuğla, kanatlı boğalar ve alçak kabartmalarla bezenmiştir (Bordreuil vd., 2015: 125). Ancak II. Sargon kentin kuruluşunu anlattığı yazıtlarında 8 kapıdan söz etmektedir. Kral yıllıklarında kentin dört tarafına ikişer kapı denk gelecek şekilde kapılar

yaptırdığını anlatmakta ve bu kapıların isimlerinden bahsetmektedir. Gerçekleştirilen inşa faaliyetleri ARAB II,121 numaralı belgenin ilgili kısmında şöyle anlatılmaktadır:

“Önden ve arkadan ve her iki yandan, cennetin 8 rüzgarına doğru 8 kapı açtım. Šamaš-mušhakšid-irnitta (“Šamaš gücümü üstün kılar”), Adad-mukil-hegališu (“Bolluğunun sağlayıcısı”), doğuya bakan Šamaš ve Adad giriş kapılarını böyle isimlendirdim; Bêl-mukin-išhdi-alia (“Bêl şehrimin temelini inşa eder”), Bêl-it-mudiššat-hisbi (“Bêl-it bolluğu artırır”), kuzeye bakan Bel ve Belit giriş kapılarını böyle tasarladım; Anu-mušallim-ipšit-kâtia (“Anu Benim Ellerimin İşlerini Başarılı Yapar”), İstar-mušammiat-nišešu (“İstar İnsanlarını Zenginleştirir”), batıya bakan Anu ve İstar giriş kapılarına böyle isim verdim; Ea-muštešir-nakbišu (“Ea Baharları Akışını Bolca Akıtır”), Bêl-it-ilani-murappišat-talittišu (“Bêl-it-ilani Kendi Züriyetini Ülke Dışına Yayar”), güneye bakan Ea ve Bêl-it-ilâni kapılarına isimlerini verdim.”(Luckenbill, 1968: 65; Gökçek, 2015: 275-276).

Kapıların 3’ü araçlar için kullanılırken, diğerleri sadece yaya geçidi olarak kullanılmıştır (Olmstead, 1968: 271). Şehrin ana giriş kapısı, güneyde 67 metre geçiş uzunluğuna sahip olan kalenin yanında oluşturulmuştur. Bu kapı ekstradan desteklenmiştir ve kapının açıldığı yol Ninive’ye ulaşmaktadır. Doğudaki üçüncü ve dördüncü kapılar ile beşinci kapı boşa çıkmakta, ikinci kapı Cebel Mağlub’a açılmaktadır (Frankfort, 1950: 106).

2.2. Surlar ve Hendekler

II. Sargon’un kurduğu Korsabad yaklaşık 300 hektarlık bir alana sahiptir (Wilkinson vd., 2005: 26). Korsabad’ı çevreleyen surlar, taş temel üzerine kerpiç düzleminde inşa edilmiştir. Surların temelinde moloz taş, üst kısımlarında ise fırınlanmamış tuğlalar kullanılmıştır. Surlarda kullanılan malzemelerin dayanıksız olması sebebiyle kalınlıkları 24 metreye ulaşmış ve bu yüzden fazla kuleye yer verilmiştir (Olmstead, 1968: 271). Surların toplam uzunluğu 7 km’ye ulaşırken, kalınlıkları da 24 metreyi bulmaktadır (Köroğlu, 2015: 172). Toplam yüksekliği 12 metre olan surlara her 27 metrede bir 4x13.5 metre ebatlarında destek çıkıntıları (kuleler) yerleştirilmiştir. İç duvar, “Asur kralının ömrünü uzun tutar ve onun savaşçıları korur” adını alırken, dış duvara ise “Bütün zamanlarla duracak evin temelini Urta atar” ismi verilmiştir (Gökçek, 2015: 274-276).

2.3. Korsabad Kışla Sarayı “*ekal mašarti*”

Korsabad “*ekal mašarti*”si kentin güneybatı kısmında, yapay bir teras üzerinde ve bir bölümü sur üzerine gelecek şekilde inşa edilmiştir (Sevin, 1991: 88). Kışla

Saray art arda iki avluya ve kral dairesine sahiptir. Yapıda taht odası, kabul salonu, iki yatak odası ve oturma salonu yer almaktadır (Gökçek, 2015: 277).

Kışla Saray'a kuzeydoğu kısımdan ulaşılmaktadır. Dış avlu yapının kuzeydoğu bölümünde yer alırken, iç avlu ise güneybatı kısımda bulunmaktadır. Kral dairesi iç avlu ile kent suru arasındaki bölmede yer almaktadır ve saraya ulaşmak için iki avlu geçilmektedir. Yapının merkezinde yer alan taht odası 49x10 metre boyutundadır. Güneybatı kısmında ise banyo bölümü bulunmaktadır. Kral dairesi yapılarda kullanılan genel plan olan iç avlu ile dış avlu arasına yerleştirilmemiştir. Girişi güneydoğu yönünden yapılmış olan teras dairesinin dört salonu vardır (Sevin, 1991: 89). Taht odasının güneybatı duvarına bir geçit yapılmıştır ve bu geçit kral dairesi ile terası birleştiren hole çıkmaktadır (Akyüz, 2013: 75).

Sarayın kabul dairesi yapının batı kısmında yer almaktadır. Kral dairesi ile batı kısımdaki daire arasında avlu bulunup, bu avluyu birbirine bağlayan "bit hilanı" tarzında direkli bir geçit bölümü oluşturulmuştur. Sarayın kral dairesi, teras bölümü ve oturma dairelerinden oluşmaktadır. İki avlusu ise arka arkaya gelecek şekilde konumlanmıştır (Sevin, 1991: 91).

3. Ninive

3.1. Kent Giriş Kapıları

Ninive kentine girişi sağlayan 15 kapı oluşturulmuştur ve bu kapıların her birine anlamlı isimler verilmiştir (Van De Mieroop, 2004: 304; Cancik-Kirshchbaum, 2004: 99). Bu kapıların isimleri şöyledir:

Handuri Kapısı: "Kralın Düşmanlarının Üstesinden Gelen Sharur"

Asur Şehrinin Tanrısı Asur Kapısı: "Asur'un Vekili Güçlü Olsun"

Halzi toprağının Sanherib Kapısı: "Tüm Düşmanları Yenen"

Galgal toprağının Şamaş Kapısı: "Krallığının Hükümünü Veren Enlil"

Kar Ninlil Şehrinin Ninlil Kapısı: Önceden "Toprağın Sahibi İstar" olarak adlandırılmış, sonra "Sanherib'in Krallığını Kuran" olarak değiştirilmiş.

Kaplı Kapı: "Cüzama Sebep Olan" ilerde "Cüzamlı Kapı"

Shibaniba Şehrinin Kapısı: "En Seçkin Tahılların Depolandığı Depolar"

Hatamti Şehrinin Kapısı: "Yüksek Yerlerden Ürün Getiren"

Bereketin Adad Kapısı: “Topraktaki Bolluğu Bahşeden”

Tarbisu Şehrinin Nergal Kapısı: “Düşmanlarımı Yıkan Urra”

Bahçelerin Kapısı: “Meyve Bahçelerini Bereketli Kılan İgisigsig” daha sonra İgisigsig hoşnutsuzluğa düştü, kapı Sin’e adanarak “Yüce Hükümdarlığımı Koruyan Nannar” olarak değiştirildi.

Yerleri Sulayan Kapı: “Pınarlarımı Yönlendiren Ea”

Rıhtım Kapısı: “Milletlerin Haraçlarını Getirdiği Yer”

Çöl Kapısı: “Sumuan ve Teme Halkının Hediyelerinin İçine Girdiği Yer”

Cephanelik Kapısı: “Her şeyi Sağlayan” kapı adlarını almış ve bu isimlerle bilinmişlerdir (Luckenbill, 1924: 111-112; Olmstead, 1968: 327-329).

3.2. Surlar ve Hendekler

Ninive kenti 750 hektarlık bir alana dikdörtgen bir planda inşa edilmiştir (Van de Mieroop, 2004: 273). Sanherib’in Ninive’de yaptırdığı surlar 12 km uzunluğu bulmaktadır. Ninive kentinin surları iç sur-dış sur olarak iki bölümden oluşmaktadır. İç sura; “Görkeminin Düşmanı Boğduğu Duvar”, dış sura; “Düşmana Korku Salan” isimleri verilmiş ve dış sur bölümü 55 metre genişlikte hendekle desteklenmiştir. Surların genişliği 45 metreyi, yüksekliği 25 metreyi bulmaktadır (Bordreuil vd., 2015: 125; Olmstead, 1968: 326). Sanherib yıllıklarında surların inşasını şöyle anlatmaktadır:

“... o zaman büyük bir şekilde Ninive’nin sınırlarını genişlettim. Surunu ve dış surunu bu nedenle genişlettim. Yeni bir tane inşa ettim ve dağ yüksekliğine kaldırdım.” (Luckenbill, 1924: 79).

Sanherib yazıtlarında başkent olarak seçtiği Ninive kentinin önceki genişliğinin ne kadar olduğunu, yaptığı eklemelerin miktarını ve inşa ettirdiği surların bölümleri, yükseklikleri ve verdiği isimleri şöyle anlatmaktadır:

“Önceki zamanlarda Ninive’nin yerleşim yeri çevresi 9.300 kübit ölçüsündeydi, benden önce yaşayan (ölen) prensler ne sur ne de dış sur inşa etmişlerdi; şehir etrafındaki ovanın 12.515 (kübit) alanını daha erken yerleşim yerine ekledim. Çevresini 21.815 büyük kübit yaptım. Platformu onun büyük (iç) duvarına kurdum, Badnigalbi-Kuran-şuşu, “Görkemli Düşmanı Bastıran Duvar” Kireçtaşı üstüne (temel) onu 40 tuğla genişliğinde yaptım ve zirvesini (başını) 180 tipku’ya yükselttim.” (Luckenbill, 1924: 111).

Sanherib yine Ninive’de gerçekleştirdiği inşa faaliyetlerini anlattığı bir diğer yazıtında ise dış suru nasıl yaptığını şöyle anlatmaktadır:

“Dış duvar için siperler açtım “Bad-nig-huluhha, “O Düşmanı Korkutur” 45 garlık dibe kazdım. Yeraltı suyuna ulaştım, yeraltı sularının ortasına dağ taşlarından büyük bloklar koydum ve üstüne taşlama biçimlemeyle, dikkatlice büyük taş bloklardan onu inşa ettim.” (Luckenbill, 1924: 113).

3.3. Ninive Kışla Sarayı “*ekal mašarti*”

Sanherib tarafından inşa edilen *ekal mašarti*, sitadel alanı içerisinde bulunmakta olup, sitadelin 300 metre güneyinde batı suru üstünde yer alacak şekilde yapılmıştır (Gökçek, 2015: 281). Sanherib’in Ninive’de inşa ettiği cephanelik, günümüzde Nebi Yunus Tepesi olarak bilinen tepenin altında yer almaktadır. Burada modern bir köy yerleşkesinin olması yapının ortaya çıkarılmasını engellemiştir. Ancak Sanherib yazıtlarında yapının inşası hakkında bilgiler vermektedir (Sevin, 1991: 95).

Sahnerib yazıtında *ekal mašarti* yapısının nehir kıyısında bulunduğunu, önceden yapılanın küçük, bakımsız ve yıkılmış olduğunu ifade etmektedir. Yapı askeri amaçlar için kullanılmaya yetersiz gelince, yıktırılıp yeniden yaptırılmış, alanı büyütülmüş, teras bölümü eklenerek yükseltilmiştir. Yazıtlardan yapının iki avlulu plan dâhilinde yapıldığı ve “kişallu babanu” olarak nitelenen dış avlunun; askerlerin düzeni, at, katır, agalu, deve, savaş arabaları, ok ve yayları kapsayan her türlü savaş teçhizatının depo birimi olduğu anlaşılmaktadır. Binadaki ikinci avlu “kişallu rabu” olarak nitelenmektedir. Taht odası bölümü bu alanda inşa edilmiş ve taht altlığı Sanherib tarafından yerleştirilmiştir (Sevin, 1991: 282).

Sanherib yazıtlarında Ninive de inşa ettiği *ekal mašarti* yapısının kendisinden önceki genişliğinin yetersiz olduğunu ve alana yaptığı eklemelerle gerçekleştirdiği yeni düzenlemeleri şöyle anlatmaktadır:

“O sarayı tamamen yıktım. Bölgenin geniş bir alanını, şehrin çevresinde ve ovanın içinde plana göre aldım ve oraya ekledim. Eski sarayın sitesini terk ettim. Çayırılık toprağıyla birlikte nehir yatağından elde ettiğim terasla doldurdum. 200 tipku (tuğla kalınlığında) başını yükseğe kaldırdım, uygun bir ayda müsait bir günde terasın zirvesinde- kalbimden devam ediyordu- kireçtaşından bir saray ve sedirden, Hitit mimari tarzından Asur işçiliğinde yüksek bir saray, ki büyüklük ve güzellikle eski sarayı aşmıştı, yetenekli mimarların planına göre onları kraliyet ikametgahım için inşa ettim. Muazzam sedir keresteleri, Amanustan, Parlak Dağ, üstlerine serdim (yani sedirden çatısını yaptım). Kapı kanatlarını Lileri ağacından ben Parlak Bronzdan kaplama ile kapladım ve kurdum. Kapılarında

beyaz kireçtaşından ki Baladai ülkesinde bulunan muazzam kolonlarla bezedim ve girişlerinin sağına ve soluna yerleştirdim. Tüm savaş ekipmanları için; Karabaş (insanlar, yani Asurlular) ekipmanları için, (savaş) atları, katırları, tayları için konut (depo), binek develer (?) savaş arabaları, yük arabaları, atlı yük arabaları, ok kılıfları, yaylar ve oklar, savaş ekipmanlarının tüm çeşitleri:- muazzam güce sahip ve boyundurukları kırılan at ve katır grupları. Onun (Sarayın) giriş avlusunu büyükçe genişlettim o saray temelinden duvar tepeliğine kadar oluşturdum, bitirdim. Bir Stel, Adımın yazıldığı içine yerleştirdim” (Luckenbill, 1924: 128-130).

ARAB II, 690 numaralı yazıtta da aynı şekilde eski sarayın savaş teçhizatı ile savaşta kullanılan hayvanlar için yetersiz geldiği ve bu sebeple eski sarayın yıkılarak yenisinin yapıldığı anlatılmaktadır. Metindeki bilgiler şöyledir:

“ [O zamanda ’ , babamdan önce giden kralların ’ inşa ettiği ’ - [kamp için özenle ’ [büyük] (süvari) atlarının barınağı, katırlar, savaş arabaları, ordular [savaş] ekipmanları ve savaş ganimetleri, tüm çeşitlerde, tanrıların kralı Asur’un kraliyet hediyesi olarak bana hediye ettiği Ninive’nin O ’Sarayı’, atların eğitimi, savaş arabalarının manevra alması için ve bölgenin insanları kollarım (yani boyun eğen) yağmalanmış çok küçük (gözüktü), sepeti ve baş yastığını taşımak için yaptım ve onlar tuğlalar yaptı. O küçük sarayı tamamen yıktım (yeterli) geniş bir alanın bir (parçasını) kestim. Planlarım için işlenebilir toprağımdan oraya eklemek için (yani saray bölgesine), dağ kireçteşi ile kimin terasının içini doldurdum” (Luckenbill, 1968: 265).

SONUÇ

İncelemiş olduğumuz arkeolojik bulgular ile yazılı kaynaklardan Asur krallarının inşa etmiş oldukları başkentlerde savunma yapısı olarak surlar, hendekler, şehir giriş kapıları ve kışla saraylar yaptıklarını tespit ettik. Nimrud kentinde 2 ana giriş kapısı, Korsabad’da 8, Ninive’de ise 15 kapı kente girişi sağlamıştır. Kentlerin kapı isimlerinde tanrıların korumasına başvurma geleneği görülmektedir. Asur’daki koruyucu nitelik kazandırma geleneğinden dolayı şehir giriş kapıları Asur tanrı isimlerini almıştır. Diğer taraftan kapıların iki tarafına yine koruyucu nitelikteki *lamaššu*’lar yerleştirilmiştir.

Kentlerin surları hem korumasının yüksek olması hem de psikolojik olarak düşmana güç göstergesinden dolayı oldukça görkemli inşa edilmiştir. Ninive kentinin iç suruna “Görkeminin Düşmanı Boğduğu Duvar”, dış suruna ise “Düşmana Korku Salan” isimleri verilmesi bunu kanıtlamaktadır. Savunmayı

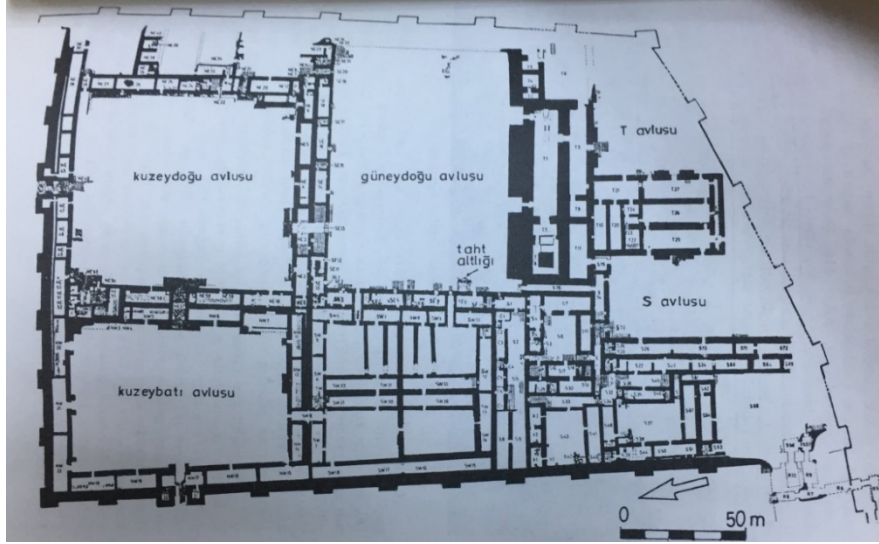
sağlamlaştırmak için surların dışına hendekler yapılmış olup, desteklerle güçlendirilmiştir.

Yeni Asur başkentlerinin önemli savunma yapılarından birisi de kışla saraylardır. Bütün gücünü ordusundan alan Asur Devleti için ekal maşarti yani kışla saraylar inşa etmek kaçınılmaz olmuştur. Bu yapılar askeri malzemelerin depolanmasında kullanılmanın yanı sıra düşman saldırılarına karşı koruma niteliği kazanmıştır. Örneğin Nimrud “ekal maşarti”si kenti güneyden ve doğudan gelebilecek saldırılara karşı ve şehrin bir kapısını koruyabilecek şekilde yapılmıştır.

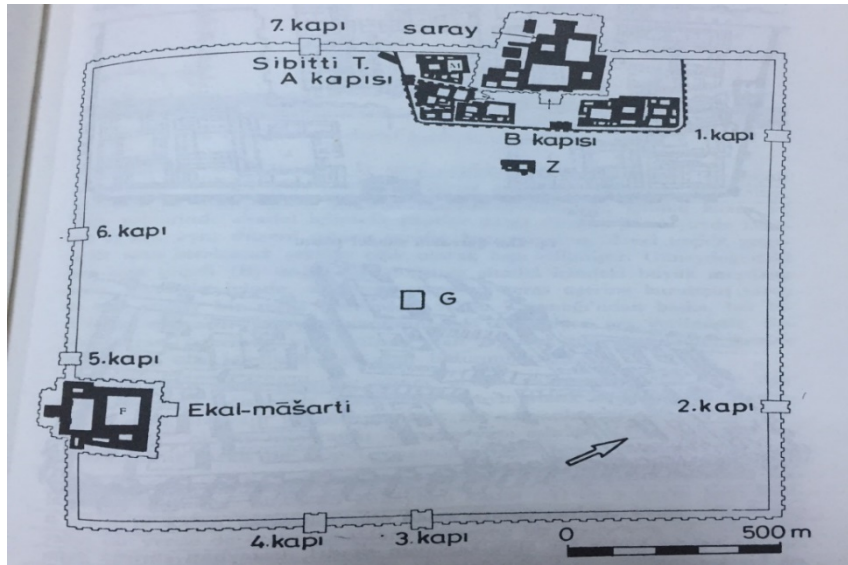
KAYNAKÇA

- Akyüz, F. (2013). *Asur Devleti'nin başkentleri* [Basılmamış Yüksek Lisans Tezi]. Gazi Üniversitesi.
- Bordreuil, P., Briquel-Chatonnet, F., Michel, C. (2015). *Tarihin Başlangıçları*. Alfa Yayınları.
- Cancik-Kirschbaum, E. (2004). *Asurlular (Tarih, Toplum, Kültür)*. İlya Yayınevi.
- Frankfort, H. (1950). Town planning in ancient mesopotamia. *The Town Planning Review*, 21(2), 98-115.
- Genç, B. (2015). *Urartu ve Assur arasındaki kültürel ilişkiler ve Urartu'nun dönüşümünde Assur etkisi* [Basılmamış Doktora Tezi]. Marmara Üniversitesi.
- Gökçek, L. G. (2015). *Asurlular*. Bilgin Kültür Sanat Yayınları.
- Grayson, A. K. (1976). *Assyrian Royal Inscriptions-ARI II*. Otto Harrassowitz.
- Grayson, A. K. (1991). *Assyrian Rulers of the Early First Millennium BC I (1114-859 BC) / RIMA II*. University of Toronto Press.
- Harmanşah, Ö. (2015). *Eski Yakındoğu'da kent, bellek, anıt*. Koç Üniversitesi Yayınları.
- Khurt, A. (2010). *Eski Çağ'da Yakındoğu-II*. Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Köroğlu, K. (2015). *Eski Mezopotamya tarihi*. İletişim Yayınları.
- Læssøe, J. (1963). *People of Ancient Assyria*. Routledge & Kegan Paul.

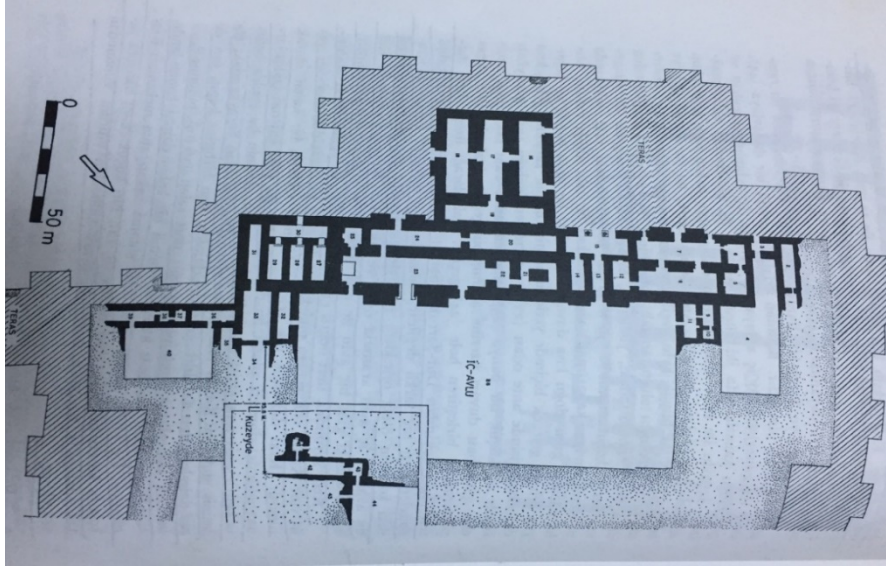
- Leichty, E. (2011). *The Royal Inscriptions of Esarhaddon, King of Assyria (680-669 BC) / RINAP, IV*. Eisenbrauns.
- Luckenbill, D. D. (1924). *The Annals of Sanherib*. The University of Chicago Press.
- Luckenbill, D. D. (1968). *Ancient Records of Assyria and Babylonia-ARAB II*. Greenwood Press.
- Oates, D. (1968). *Studies in the Ancient History of Northern Iraq*. Oxford University Press.
- Oates, J. and Oates, D. (2001). *Nimrud*. The British School of Archaeology in Iraq.
- Olmstead, A. T. (1968). *History of Assyria*. The University of Chicago Press.
- Pollock, S. (2017), *Antik Mezopotamya Var Olmamış Cennet*. Sümer Yayıncılık.
- Sevin, V. (1991). *Yeni Assur Sanatı I-Mimarlık*. TTK Yayınları.
- Van de Mieroop, M. (2004). *Antik Yakındoğu'nun tarihi İÖ 3000-323*. Dost Kitabevi Yayınları.
- Wilkinson, T. J., Ur, J., Wilkinson, E. B., Altawel, M. (2005). Landscape and Settlement in the Neo-Assyrian Empire. *Bulletin of American Schools of Oriental Research*, 340, 23-56. <https://www.jstor.org/stable/25066913>.

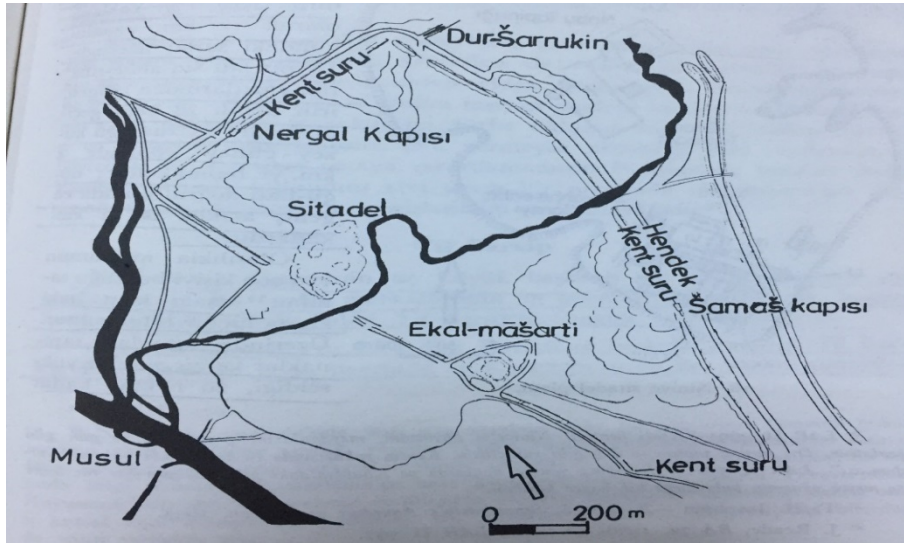
Resim 3. Nimrud Şehri Ekal Maşarti Planı (Sevin, 1991: 55)

Resim 4. Korsabad Şehrinin Kapıları ve Surları (Sevin, 1991: 33)

Resim 5. Korbab Şehri Ekal Mašarti Planı (Sevin, 1991: 90)

Resim 6. Ninive Şehri Kent Planı (Sevin, 1991: 37)